

Świat poza Europą

Materiał składa się z sekcji: „Horyzonty średniowiecza”, „Europejski handel i świat”, „Cesarstwo środkowe”, „Wielobarwna cywilizacja”, „Afryka”, „Zamiast podsumowania”.

Materiał zawiera 17 ilustracji (fotografii, obrazów, rysunków), 1 film.

Średniowieczna mapa świata

Źródło: a. nn., Biblioteka Brytyjska w Londynie, domena publiczna.

Na epokę średniowiecza zwykle spogląda się z europejskiej perspektywy. Nie należy jednak zapominać o państwach i ludach z innych kontynentów które, choć leżały daleko od Europy, rozwijały swoją cywilizację i kulturę równie intensywnie.

Oś czasu – Świat poza Europą

Źródło: Contentplus sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Horyzonty średniowiecza

Europejczycy w średniowieczu mieli bardzo ograniczoną wiedzę o świecie – znali głównie swój kontynent i basen Morza Śródziemnego. Tymczasem gdyby nie polityczne wydarzenia na Dalekim Wschodzie, inny charakter miałyby wielka wędrówka ludów i być może Cesarstwo Rzymskie na zachodzie trwałoby dalej.

Gdyby nie słabość cesarstwa chińskiego, Mongołowie nie najechaliby Europy, a wówczas Ruś Kijowska stałaby się jednym z najpotężniejszych państw Europy Środkowej. A więc to dzieje tych ludów odgrywały znaczącą, często decydującą rolę w historii Europy. Europejczycy swą wiedzę o otaczającym świecie przez wieki uzyskiwali z antycznych encyklopedii i traktatów.

Byli jednak świadomi swojej niewiedzy, często bowiem kontaktowali się z przedstawicielami innych kultur oraz tymi, którzy o nich opowiadali. Ciekawość świata pchała podróżników i kupców w głąb nieznanych lądów. A kartografom kazała malować potwory w miejscach, w których ich wiedza się kończyła. Spojrzenie na sąsiadów Europy pozwoli nam odpowiedzieć na pytanie, czym różniła się kultura Europy od kultur sąsiednich. I w konsekwencji – co zadecydowało, że kultura europejska – mimo wielu trudności – okazała się najbardziej ekspansywna.

Film dostępny pod adresem </preview/resource/R1OkljRVeeD3m>

„Świat poza Europą”, opowiada prof. dr hab. Przemysław Wiszewski

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nagranie wideo. Profesor doktor habilitowany Przemysław Wiszewski opowiada o tym, jak wyglądał średniowieczny świat poza Europą.

Przez długi czas wiedza ludzi średniowiecza o świecie składała się z informacji przekazanych im przez starożytnych. Dopiero w XII–XIII wieku zaczęto szukać dokładniejszych, bardziej aktualnych informacji o otaczającym świecie. Nie był to jednak świat podobny do nam współczesnego.

Zaczerpnięty ze starożytności, schemat budowy ziemi

Źródło: a. nn., British Library, domena publiczna.

Ćwiczenie 1

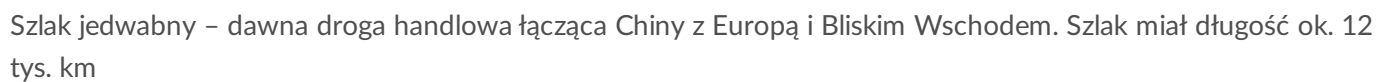
Spójrz na typowy dla średniowiecza, zaczerpnięty ze starożytności, schemat budowy Ziemi. Słowo *Ga deso*, rozdzielone między Europę i Afrykę, oznacza port Kadyks (Cadiz); leży on w pobliżu Cieśniny Gibraltarskiej, to jest w miejscu, gdzie Europa i Afryka są najbliżej siebie. Które kontynenty interesowały ludzi średniowiecza?

Europejski handel i świat

Funkcjonowanie dalekosięznego handlu europejskiego zmieniało się wielokrotnie w średniowieczu. Także dlatego, że zmieniało się znaczenie pojęcia „daleko”.

We wczesnym średniowieczu wymiana handlowa obejmowała głównie ośrodki na kontynencie. Z biegiem czasu zwiększała się rola handlu z Cesarstwem Bizantyńskim przez Morze Śródziemne. W XI–XII wieku kupcy europejscy przez Bliski Wschód docierali do Indii i Chin. Ten szlak stracił na znaczeniu wraz z upadkiem państw krzyżowców w XIII wieku i wzrostem znaczenia [Turków osmańskich](#) w XIV wieku. Wtedy też coraz większą rolę zaczął

Dużą przesadą byłoby twierdzić, że średniowieczni Europejczycy nie kontaktowali się z ludźmi mieszkającymi na innych kontynentach. Wody Morza Śródziemnego były od zawsze dogodnym szlakiem transportowym między Afryką i Azją a Europą. Od starożytności funkcjonował również Jedwabny Szlak łączący Europejczyków z Dalekim Wschodem.

Ćwiczenie 2

○ Chinami i Indiami

☐ Meksykiem i Tunezja

☐ Etiopia i Kanada

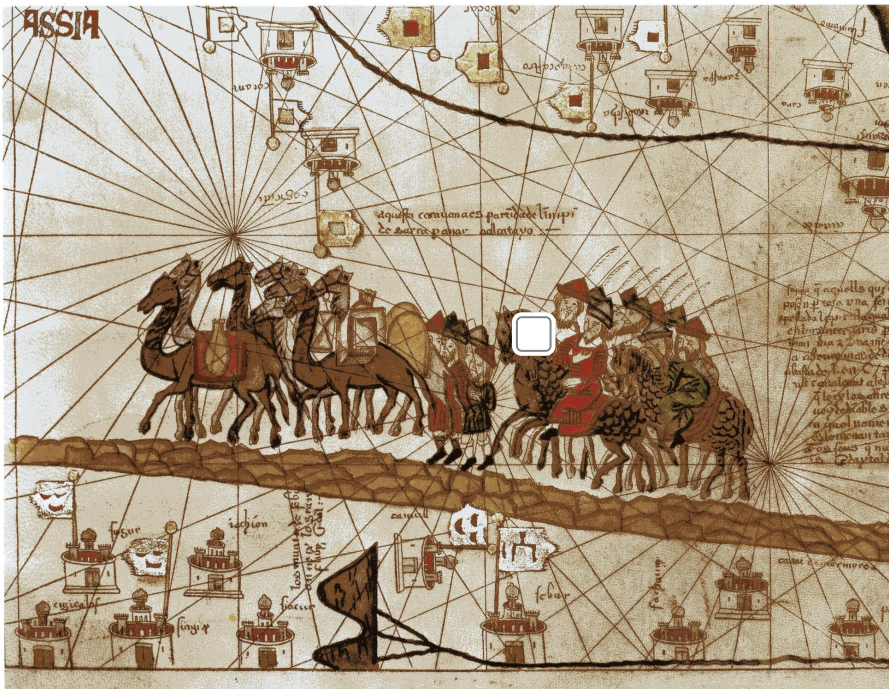
Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Najżywsze kontakty handlowe z kulturami spoza kontynentu utrzymywali Włosi. Zasłużeni na tym polu byli zwłaszcza Genuńczycy. Ich zainteresowania handlowe, zwłaszcza w odniesieniu do Dalekiego Wschodu, były jednak ściśle ograniczone możliwościami technologicznymi. Karawany kupieckie wędrujące bezdrożami Azji do dalekich Chin nie mogły służyć do transportu towarów masowych. Wywożono więc na Wschód głównie złoto, by wrócić z przyprawami i jedwabiem. Bilans handlowy był dla Europy wyraźnie niekorzystny. Ceny, które wynikały z dużego zapotrzebowania możliwych na towary luksusowe i ich niewielkiej ilości na rynku, bywały astronomiczne.

Na średniowiecznych miniaturach odnajdziemy przedstawienia ukazujące technologię handlu dalekosieźnego. Na ilustracji ukazującej fragment mapy pochodzącej z XIV wieku widzimy karawanę kupiecką zmierzającą z Chin do Europy.

Ćwiczenie 3

Wskaż zwierzęta wykorzystywane do przewozu towarów.

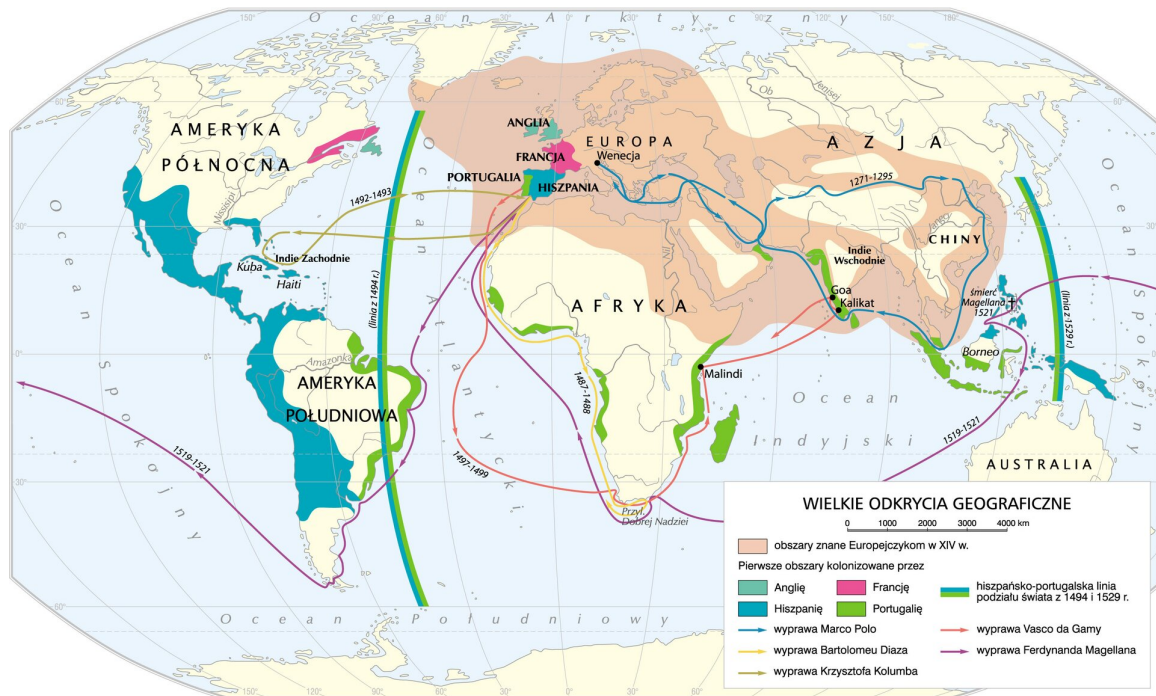
Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY NC SA 4.0.

Pod względem ekonomicznym kontakty ze Wschodem nie decydowały w średniowieczu ani o bogactwie Europy, ani o kierunku rozwoju cywilizacji lub kultury, ale wzbudzały ciekawość. Wschód stał się magnesem przyciągającym i mamiącym Europejczyków łatwym bogactwem – zarówno kupców, jak i władców inwestujących we floty i w poszukiwaczy dróg do Indii. W XV wieku Europa zwracała się do świata zewnętrznego w sposób agresywny, ale nie po to, by go podbić – przynajmniej nie od razu. Podróżnikami i osobami inwestującymi w wyposażenie wypraw kierowała przede wszystkim chęć zysku, która jednak szybko przekształciła się w chęć podboju nowych ziem. To już jednak część kolejnej epoki.

Ciekawostka

Największy podróżnik... czy gawędziarz średniowiecza?

Wenecjanin **Marco Polo** pozostawił po sobie szczegółowe sprawozdanie z dalekiej wyprawy, ale w jego czasach niektórzy wątpili, czy ją w ogóle odbył. Dziś historycy również nie są tego pewni. Jednak popularność jego pism wskazuje, jak bardzo Europejczycy w XIV–XV wieku byli ciekawi dalekiego świata. Nie przerażał ich on, lecz budził zainteresowanie. Wedle relacji Marco Polo miał dotrzeć do miasta Hangzhou w Chinach.

Wielkie odkrycia geograficzne

Źródło: Krystian Chariza i zespół, licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 1

Korzystając ze współczesnych map lub kalkulatorów odległości, oblicz, ile kilometrów musiał pokonać – nawet mierząc w linii prostej – Marco Polo, by wyruszyć z Wenecji, osiągnąć najdalej na wschód wysunięty cel podróży.

Cesarstwo środka

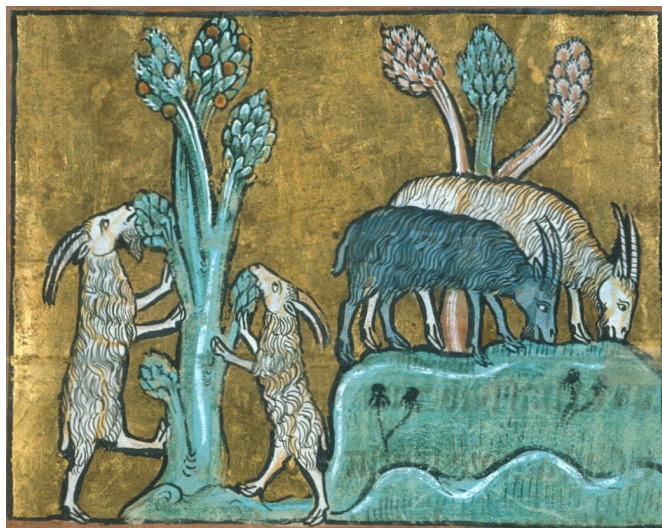
Korzenie organizacji społeczeństwa i administracji, rozwoju cywilizacyjnego Chin tkwią w starożytnych czasach pierwszego cesarza Qin [czyt.kłın] (221–210 r. p.n.e.). Prawdziwy rozkwit cywilizacyjny nastąpił za czasów dynastii Song [czyt.: sąg] (960–1279). Był to też czas rozwoju Europy, ale zmiany w obu przypadkach różniła skala. Największe miasta Europy z trudem przekraczały 50 tys. mieszkańców. Tymczasem w Keifangu, stolicy chińskiego cesarstwa, w 1100 roku mieszkało około 1,4 mln osób. Hangzhou [czyt.: hangzu] drugie centrum cesarstwa, rozciągało się wzdłuż rzeki Qiantang [czyt.: kiatang] na długość 30 km i było zamieszkiwane w XIII wieku przez około 2 mln mieszkańców. Już w XI wieku w Chinach wykorzystywano węgiel kamienny do produkcji żeliwa, z którego wkrótce zaczęto wyrabiać stal. W drugiej połowie tego wieku w północnych Chinach produkowano rocznie 114 000 ton surówki żelaza, czyli dwukrotnie więcej niż siedem wieków później w Anglii.

Sztuka chińska bardzo się różniła od ówczesnej sztuki europejskiej.

Powrót bydła do domu w deszcz i wiatr

Źródło: Li Di, domena publiczna.

Ilustracja z tzw. Bestiariusza z Rochester (poł. XIII w.), ukazująca pasące się kozy. Bestiariusz to rodzaj średniowiecznej literatury dydaktycznej – zasadniczą jego częścią był opis zwierząt – realnych i baśniowych

Źródło: autor nieznany, domena publiczna.

Ćwiczenie 4

Porównaj chiński obraz „Powrót bydła do domu w deszcz i wiatr” (1174 r.) z europejskim przedstawieniem stada kóz z XIII wieku. Uzupełnij tabelę, zaznaczając właściwe określenia cech malarstwa chińskiego i europejskiego.

Cechy malarstwa	Chiny	Europa
Kompozycja	☐	☐
Kolory	☐	☐
Charakter przedstawienia	☐	☐
Główny cel przedstawienia	☐	☐

bardziej realistyczny

informacja

nastrój

stonowane

bardziej symboliczny

swobodna

ostre

stylizowana

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Chiny i Europę w organizacji handlu dzieliła głęboka przepaść. W okresie rządów dynastii Song środkiem płatniczym Państwa Środka były pieniądze papierowe.

Ich wartość gwarantowało państwo. W Europie z takim zjawiskiem spotkamy się dopiero w XIX wieku. Handel chiński sięgał sąsiednich kontynentów. Ogromne chińskie statki żeglowały wzdłuż wybrzeży Azji, docierając do portów we wschodniej Afryce. W latach 1405–1433 admirał Zheng He [czyt.: zeng he] organizował wyprawy, w których brała udział flota złożona z kilkuset jednostek, w tym około 60–70 wielkich. Każda z nich miała od 112 do 134 metrów długości i 45–55 metrów szerokości.

Gdy kilkadziesiąt lat później Krzysztof Kolumb w imieniu króla Hiszpanii wyruszał odkrywać drogę do Indii, dysponował trzema statkami, z których największy miał 21 metrów długości i około 7 metrów szerokości.

Życie i wielkie okręty

Podobnie jak w Europie rzeki odgrywały w Chinach bardzo dużą rolę jako szlaki transportowe.

Widok wzdłuż rzeki podczas święta Qingming, XII w.

Źródło: Zeduan Zhang, Zakazane Miasto – muzeum w dawnym pałacu cesarskim w Pekinie, domena publiczna.

Widok wzdłuż rzeki podczas święta Qingming, XII w.

Źródło: Zeduan Zhang, Zakazane Miasto – muzeum w dawnym pałacu cesarskim w Pekinie, domena publiczna.

Widok wzdłuż rzeki podczas święta Qingming, XII w.

Źródło: Zeduan Zhang, Zakazane Miasto – muzeum w dawnym pałacu cesarskim w Pekinie, domena publiczna.

Widok ówczesnej stolicy Bianjing (obecnie Kaifeng) wzdłuż rzeki podczas święta Qingming – osiemnastowieczna kopia panoramy z XII w. z nieco zmienioną kolorystyką i „poprawionymi” niektórymi fragmentami, by miasto wyglądało na bogatsze. Zwój, na którym namalowano obraz ma 35 centymetrów wysokości i aż 11 metrów szerokości. Narodowe Muzeum Pałacowe, Taipei, Tajwan

Źródło: Zeduan Zhang, domena publiczna.

Ćwiczenie 5

Na podstawie panoramy XII-wiecznych Chin, utrwalonej na obrazie namalowanym na jedwabnej tkaninie, wprowadź hasła z listy w odpowiednie rubryki zdań. Przypomnij sobie, jak przedstawiano miasta w Europie między XI a XIV wiekiem.

Średniowieczne miasto chińskie zostało przedstawione jako . Jego wiejskie otoczenie zarysowano . Szczegółowo pokazano . Ten sposób ukazania świata na kosztownym dziele sztuki był .

ludzi przy pracy

symbolicznie

wojowników

kapłanów

ośrodek kultu religijnego

przedstawiono w pełni aktywności gospodarczej

zupełnie odmienny od tematyki przedstawień europejskich

centrum handlowe

identyczny w ówczesnej Europie

ośrodek obronny

pominięto

Zródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Potężne cesarstwo unikało wojen związanych z podbojem nowych ziem. Ekspansja w kierunku Tybetu, Półwyspów Koreańskiego i Indonezyjskiego nie miała charakteru stałego i nie doprowadziła do trwałych zmian politycznych. Zbyt wiele energii pochłaniało utrzymanie stabilności w zróżnicowanym etnicznie i kulturowo społeczeństwie Chin. Cesarze koncentrowali się na ochronie terenu cesarstwa i na uznaniu swej zwierzchności wobec słabszych sąsiadów. Takie rozumienie celów politycznych cesarstwa prezentowała dynastia Ming (1368–1644). To w czasach rządów tej dynastii zaczęto budować Wielki Mur, zrezygnowano z rozwoju żeglugi, a nawet wysiedlano ludność z wybrzeży, walcząc w ten sposób z piratami. Zamiast bowiem wysłać przeciw nim wielką flotę, postanowiono pozbawić ich źródła dochodów.

Ciekawostka

Pieniądze... i przepływ wzorców kultury

Dla całej średniowiecznej Europy środkiem płatniczym były monety bite z metali szlachetnych lub ich stopów. Tymczasem dla Chin w XII wieku rzeczą zupełnie normalną był obieg pieniądza papierowego. I gdy w Europie kopiści żmudnie przepisywali księgi, w Chinach pieniądze... drukowano.

Chińska płyta

Źródło: BabelStone, licencja: CC BY-SA 3.0.

Złota moneta Fryderyka II Hohenstauffa

Źródło: PHGCOM, dostępny w internecie: wikimedia commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 6

Przyjrzyj się wykonanej z brązu płycie, która służyła jako matryca do odbijania chińskich banknotów (wykonano ją w 1218 roku). Porównaj ją z ówczesną monetą europejską i uzupełnij zdania.

Chińskie, drukowane banknoty nosiły na sobie . Tymczasem monety europejskie nosiły na sobie . Świadczy to o daleko szerszej umiejętności czytania w niż w .

Chinach

Europie

głównie obraz i schematyczny napis

w równej mierze tekst i obraz

wyłącznie tekst

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wielobarwna cywilizacja

Dzieje Indii były związane z historią Europy. Ale nie zawsze był to związek ścisły. Pamiętajmy, że poniższe uwagi dotyczą dziejów Indii w czasach europejskiego średniowiecza. W historii pisanej z perspektywy mieszkańców Indii średniowiecze zaczyna się w VII wieku, ale kończy zdaniem jednych w 1526 roku, a zdaniem innych dopiero w XVIII wieku. Obejmuje ono cały

szereg podokresów, których nazwy związane są z różnymi dynastiami, pochodzącymi z różnych ludów, władającymi ziemiami subkontynentu. Już w starożytności, w momencie formowania się kultury indyjskiej, społeczność półwyspu nie była jednolita pod względem etnicznym. Najstarsi osadnicy, tak zwana ludność drawidyjska, mieszała się z napływającym z północy **indoeuropejskim** ludem pasterskim zwanym Ariami. Ogromna przestrzeń subkontynentu podzieliła się na odrębne obszary osadnicze, a potem na państwa. W interesującej nas epoce zjednoczenie ziem indyjskich nastąpiło za czasów dynastii Guptów (IV–VI wiek). Jednak ich rządy zostały brutalnie zakończone przez atak Hunów. Rozpoczął się wówczas kolejny okres narastających podziałów terytorialnych. W XII wieku muzułmanie podporządkowali sobie północną i środkową część subkontynentu. Na tym obszarze powstał sułtanat Delhi, który pozostawał w stałym konflikcie ze społecznościami wyznającymi tradycyjne religie indyjskie: **hinduizm** i **buddyzm**. Ponadto w XV wieku doszło do podziału sułtanatu na liczne odrębne organizmy polityczne, które toczyły z sobą bezwzględną walkę o dominację.

System polityczny, zgodnie z którym zorganizowane było życie w Indiach, z grubsza odpowiadał systemowi znanemu ze średniowiecznej Europy. Jeżeli udawało się zjednoczyć większe obszary lub społeczności, na ich czele stawał cesarz. Zależni od niego królowie mieli świadczyć mu pomoc militarną i finansową. System indyjski był jednak bardziej scentralizowany niż europejski. Cesarz miał bowiem w każdym królestwie własnych reprezentantów, ambasadorów, którzy pilnowali wypełniania jego woli przez królów.

Pałac Chola

Źródło: a. nn., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Porównaj powyższe zdjęcie z indyjskiego pałacu z dowolnie wybranym przez siebie zdjęciem pałacu europejskiego. Możesz dodać ilustrację do zadania zaczerpniętą spoza materiału. Wskaż podobieństwa i różnice między obiektami.

Zaloguj się, aby dodać ilustrację.

Źródło: Contentplus sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Po tradycji Ariów odziedziczono podstawowy podział na wojowników – przywódców (kszatrijowie), kapłanów (bramini) oraz pozostały lud. Już w starożytności podział ten został precyzyjnie określony przez wykształcenie się stanów (varny). Oprócz wojowników i kapłanów istniała odrębna grupa pasterzy i rolników (wajśjowie). Niżej od nich znaleźli się różnej profesji ludzie zależni oraz wykonawcy zawodów o niskim prestiżu społecznym, na przykład rzemieślnicy. Wszyscy oni stworzyli stan śudrów. Równocześnie w średniowieczu oprócz stanów wykształciły się kasty (dźati). Tworzyli je ludzie o ściśle określonych, dziedziczonych po rodzicach zawodach.

Z przynależnością do kasty ściśle wiązał się status społeczny i normy prawne, których musieli przestrzegać ich członkowie. Pojawienie się kast obok stanów odróżnia indyjską strukturę społeczną od europejskiej. Ten podwójny system podziałów był tak obcy Europejczykom, że jeszcze w czasach nowożytnych nie odróżniali oni warn od dźati.

Na zróżnicowanie polityczne i społeczne Indii nakładało się zróżnicowanie religijne o sile nieznanej w średniowiecznej Europie. W Indiach początkowo istniała względna równowaga między wyznawcami hinduizmu i buddyzmu. W VIII–X wieku stopniowo malało znaczenie buddyzmu. Coraz popularniejszy stawał się islam, oraz odrodzony hinduizm, którego podstawę stanowiły dawne wierzenia braminów. Najbardziej otwartym nurtem w obrębie hinduizmu pozostawał **ruch bhakti**, z charakterystycznym kultem Kryszny. Między społeczeństwami europejskim i indyjskim istniały ogromne różnice. W przyszłości będą utrudniały one wzajemne porozumienie. Wspólne pozostawały jednak zakorzenione w starożytności zasady podziału społeczności na podstawowe grupy: wojowników, kapłanów i pozostałych mieszkańców.

Ciekawostka

Wiele świątyń, wiele religii

Średniowieczne Indie nie były krajem, w którym religie żyły obok siebie w pokoju. Władcy, wybierając religię lub wyznanie, które otaczali szczególną opieką, zazwyczaj prześladowali pozostałe. Tak było w przypadku przedstawionej na ilustracji świątyni w Delhi, która powstała na przełomie XII i XIII wieku. Część z tworzących ją budynków powstała z materiałów uzyskanych po zburzeniu

27 świątyń hinduistycznych i **dżinistycznych**. Widoczny na poniższym zdjęciu minaret należy do najwyższych na świecie, a zbudowano go dla uczczenia zwycięstwa nad władcą – zwolennikiem hinduizmu.

Ćwiczenie 7

Zaznacz religię, której wyznawcom służyła przedstawiona na ilustracji świątynia. Weź pod uwagę czas i miejsce powstania oraz kształt budowli.

☐ hinduizm

☐ islam

☐ ruch bhakti

Źródło: Contentplus sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

W ciągu całego średniowiecza dzieje ogromnego, zróżnicowanego kontynentu afrykańskiego były ściśle związane z historią Europy. Bardzo trudno jednak je zaprezentować. Nie można bowiem wskazać w nich jednego dominującego trendu. Obok siebie w różnym tempie toczyły się historie plemion, państw, rzadziej grup państw. Zupełnie inaczej przedstawiała się sytuacja wpływów kulturowych i cywilizacyjnych na północy, inaczej w centrum, a jeszcze inaczej na południu kontynentu. Z historią średniowiecznej Europy najsilniej związana była północ Afryki. Społeczności środkowej i południowej części Czarnego Łądu bliższe relacje z Europejczykami nawiązały dopiero u schyłku średniowiecza.

Północ Afryki odgrywała ważną rolę w gospodarce europejskiej już w czasach starożytnych. W Imperium Rzymskim stała się najżyźniejszą prowincją Cesarstwa, spichlerzem Rzymu. Wysoki poziom rolnictwa utrzymywała przez całe średniowiecze. Zajęcie tej części kontynentu w II połowie VII wieku przez muzułmanów doprowadziło do jej rozwoju gospodarczego. Usprawniono dawny rzymski system nawadniania. A także włączono północną Afrykę w obręb wielkiej sieci wymiany handlowej świata muzułmańskiego. W imieniu kalifa bagdadzkiego władzę sprawowała na tym terenie dynastia Aghlabidów (800–909). W rzeczywistości była ona zupełnie niezależna od formalnego zwierzchnika. Jej rządowi sprzeciwiała się rdzenna ludność nazywana Berberami. Ci, choć należeli do wyznawców Mahometa, przez arabską elitę byli traktowani jako 'gorsi' muzułmanie. Zajmowali się głównie rolnictwem i hodowlą. Podstawową jednostką ich społeczności było plemię, a grupy plemion tworzyły jednostki polityczne praktycznie niezależne od siebie. Członkiem jednej z nich był założyciel dynastii **Fatymidów** Ubayd Allah al-Mahdi Billah. Stał on na czele buntu przeciw Aghlabidom. W 909 roku został oficjalnie uznany za nowego kalifa.

Imperium Fatymidów upadło w 2. połowie XI wieku. Na gruzach państwa powstały królestwa rządzone przez lokalne dynastie. W dziejach Europy ważną rolę odegrała dynastia Almohadów (1121–1269). Na początku XII wieku obalili oni rządzącą Hiszpanią dynastię Almorawidów (1040–1147) i połączyli pod jednym panowaniem północ Afryki i Półwysep Iberyjski. Ich potęga stanowiła realne zagrożenie dla królestw chrześcijańskich w Hiszpanii. Uwikłanie w podwójny konflikt – z chrześcijanami na północy i plemionami koczowników z głębi Afryki – doprowadziło tę dynastię, w 2. połowie XIII wieku, do upadku. Ich państwo zostało przejęte przez kolejną dynastię wywodzącą się spośród Berberów, Marinidów (1244–1465). Wspierali oni hiszpański emirat Grenady i mieli ambicję, by rozwinąć ekspansję w Europie. Po serii porażek w połowie XIV wieku zrezygnowali z tych zamierzeń i skupili się na kontrolowaniu północno-wschodniej Afryki. Dzięki temu utrzymali się przy władzy do schyłku średniowiecza.

Rządzące północną Afryką dynastie bez wyjątku składały się z wyznawców Allaha. W Marakeszu znajduje się ufundowany w XII wieku przez władcę z dynastii Almohadów meczet zwany *Koutoubia*.

Ćwiczenie 8

Wśród tworzących meczet budynków zaznacz na ilustracji minaret.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Dzieje muzułmańskich państw północnej Afryki są przykładem prób budowania państwa na więziach łączących elity. Najpierw tę więź stanowiła religia, później pochodzenie etniczne – przynależność do konkretnego plemienia berberyjskiego. Ekskluzywny charakter tych więzi prowadził do wybuchów niezadowolenia i obalenia rządzących. Efektem częstych zmian na tronach było pogarszanie się ekonomicznej sytuacji północnej Afryki. Mimo to jej znaczący udział w handlu dalekosiężnym zapewnił tutejszym elitom do końca średniowiecza wysoki poziom zamożności. Także dzięki pośrednictwu w wymianie handlowej Azji z Europą.

Mimo naporu muzułmanów chrześcijaństwo przetrwało. Pamiętający o rzymskich korzeniach swojej wiary Etiopczycy sięgali często po wzory bizantyńskie w sztuce. Wypracowali jednak swój własny, oryginalny styl.

Madonna z Dzieciątkiem, Archaniołami Michałem i Gabrielem

Źródło: The J. Paul Getty Museum, Google Cultural Institute, domena publiczna.

Ćwiczenie 9

Spójrz na ilustrację powyżej. Jaką scenę na niej umieszczono? Zaznacz prawidłową odpowiedź.

☐ Marię z Dzieciątkiem i archaniołami

☐ zmartwychwstanie Jezusa

☐ Sąd Ostateczny

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ściśle ze światem arabskim, ale pośrednio też z chrześcijańską Europą, związany był region wschodniej Afryki. Tu na początku naszej ery powstało pierwsze państwo etiopskie ze stolicą w Aksum. Odgrywało ono ważną rolę jako pośrednik handlowy między Imperium Rzymskim a społecznościami żyjącymi w centralnej części kontynentu. W IV wieku elity etiopskie przyjęły chrzest za pośrednictwem przybyłych z Imperium mnichów syryjskich. Gdy w starciu z Rzymem wygrali muzułmańscy Arabowie, rozwój chrześcijańskiego państwa etiopskiego się załamał. Jego ostateczny upadek datuje się na IX–X wiek. Wówczas na południu od Aksum powstał nowy, nawiązujący do poprzedniego, ośrodek władzy. Pod naporem muzułmanów władcy tego państwa – cesarze – przesuwali się w XIII wieku w głąb kontynentu.

Istnieniu cesarstwa etiopskiego stale zagrażała działalność muzułmańskiego sułtanatu Ifat. Przełomowe znaczenie miało panowanie cesarza Zera Jaykoba (1434–1468). Dążył on do

ujednoczenia kultu i organizacji Kościoła. Miał nadzieję, że w ten sposób stworzy silne, scentralizowane państwo o jednolitej kulturze. Zbudowane przez niego państwo trwało aż do 1529 roku. Wówczas w wyniku trwającej 30 lat wojny z sułtanatem Ifa w 1529 roku zakończył się „złoty okres etiopskiego średniowiecza”. W średniowieczu informacje o wspaniałym chrześcijańskim państwie w centrum Afryki pobudzały wyobraźnię. Stały się podstawą opowieści o królestwie „księdza Jana” – bajkowej wizji utopii chrześcijańskiej, którą przekazywano w okresie nowożytności.

Pomimo że najwięcej wiemy o społecznościach afrykańskich, które utrzymywały żywy kontakt z Europejczykami lub Arabami, to przecież nie tylko one zasiedlały Afrykę. W dorzeczu Konga pierwsze przykłady współpracy politycznej społeczności lokalnych zaczęły się pojawiać około 1000 roku. Mniej więcej w tym samym czasie, gdy powstało państwo Piastów. Z organizacją państwa w Kongu spotykamy się dopiero około 1300 roku. Twórcą pierwszego państwa był prawdopodobnie bohater, fundator porządku społecznego: Lukeni. W dolnym biegu Konga podporządkował sobie zarówno plemiona zamieszkujące poszczególne wioski, jak i niewielkie państewka. Nie dążył jednak do utrzymania podziału na pokonanych i zwycięzców. Przeciwnie, podkreślał znaczenie ujednoczenia państwa.

Najważniejszym elementem życia społecznego zamieszkujących te ziemie ludów Bantu była wieś. Żyjący w niej członkowie jednej rodziny, a w przypadku większych wsi – kilku rodów, uprawiali ziemię, która należała do ich przodków. Opowieść o pierwszym władcy usprawiedliwiała przejęcie przez króla pełni władzy nad całą ziemią w jego państwie. Król posiadał ministrów odpowiedzialnych za skarb, ochraniała go straż przyboczna, będąca jedynym stałym oddziałem wojskowym w państwie.

Ciekawostka

Metalurgia, sztuka, władza

Zaawansowaną wiedzę z zakresu metalurgii wyróżniał się wśród innych mieszkańców Afryki lud Edo zamieszkujący teren dzisiejszej Nigerii. Tu od XIII wieku powstawały charakterystyczne plakiety przedstawiające istotne dla władcy i jego ludu wydarzenia. Zdobiły one pałac królewski.

Plakiety z brązu

Źródło: Warofdreams, Victoria & Albert Museum, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 10

Spójrz na przykład plakiety. Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania.

Na plakiecie zamieszczono przedstawienia...

- ☐ codziennych trudów rybaków.
- ☐ grupy żołnierzy i być może kapłanów.
- ☐ pogodnego życia wiejskiego.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Dopiero u schyłku średniowiecza mieszkańcy środkowej Afryki zaczęli nawiązywać bliższe relacje z Europejczykami. W 1491 roku kongijski król Nzinga Nkuwu przyjął nawet chrzest jako Jan I. Bardzo szybko powrócił jednak do tradycyjnych wierzeń. Miał bowiem nadzieję, że chrzest zapewni mu wsparcie Europejczyków w walce z konkurentami do władzy. Ale takiej pomocy nie otrzymał. Chrześcijańscy następcy Nzinga (zm. 1506 r.) kontynuowali akcję chrystianizacyjną, wysyłali nawet swoich synów do Europy w celu zdobycia wykształcenia. W ciągu XVI wieku zebrali jednak gorzki plon swoich starań. Portugalczycy, szukając łatwego źródła niewolników, wspierali lokalne bunty i wojny. Każda ze stron sprzedawała im jeńców. Na skutek tego państwo kongijskie rozpadło się na wiele mniejszych. Ani kultura, ani religia nie obroniły go przed skutkami rabunkowej gospodarki ówczesnych Europejczyków.

Mimo ucisku Europejczyków afrykańskie państwa stale się rozwijały. U schyłku epoki i na początku okresu nowożytnego, starano się w nich pielęgnować osiągnięcia sztuki poprzednich wieków. Często są one jedynymi świadectwami bogactwa tego wciąż tak mało znanego świata. Najważniejszymi ośrodkami rozwoju kultur w przypadku ludów afrykańskich były dwory królewskie. Na ilustracji przedstawiono odlew z brązu z początku XVI wieku z Beninu.

Odlew z brązu z początku XVI wieku z Beninu

Źródło: Bin im Garten, Muzeum Etnograficzne w Berlinie, licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 11

Na podstawie powyższej ilustracji ustal i zaznacz, kogo przedstawia rzeźba.

☐ kobietę z ludu

☐ szamankę

☐ królową

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Zamiast podsumowania

Wiedza Europejczyków o otaczającym świecie przez wieki była symboliczna. To znaczy – przestrzeń przedstawiano pod postacią symboli odwołujących się do głębszych, religijnych

treści. Można też interpretować to w inny sposób – wiedza była symboliczna w sensie: skromna, niewielka.

Dzięki temu spotkaniu z historią uzyskałem lub rozwinąłem:

- umiejętność:

Źródło: Contentplus sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

- wiedzę:

Źródło: Contentplus sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

- rozumienie:

Źródło: Contentplus sp. z o.o.